

КРИТИКА И ПРИКАЗИ

ДИЛЕТАНТСКА УСЛУГА ЗА МАКЕДОНСКАТА ИСТОРИОГРАФИЈА

Меѓу најновите изданија од доста богатата продукција на д-р Славко Димевски е и книгата: „Македонските општествено-културни текови во феудализмот“ (Институт за социолошки и политичко-правни истражувања, Скопје, 1981, 280). Нема сомневање, тема голема и клучна за објаснување на нашето подалечно минато, која бара широки теоретски и фактографски знаења, долготрајни и задлабочени проучувања. Веројатно свесен за големината на потфатот, авторот веќе во предговорот почувствувал потреба да се ограда „дека трудот не претендира на некаква исцрпност и секако содржи извесни слабости, недоречености и слично, но неговата цел е повеќе во тоа да отвори простор и да побуди интерес за натамошно проучување“ (с. 8). Мора веднаш да се приговори дека е тоа премногу слаба самокритика, зашто книгата, всушност, е преоптоварена со многу сериозни слабости, ако тоа не е преслаб квалификатив за она што ќе биде предмет на овој осврт. Ќе се задржиме само на задните две глави и заклучната белешка (с. 158—252), оставајќи им на покомпетентните да се искажат за претходните содржини, иако е евидентен неизменет пристап и постапка низ целата книга

Прва и основна слабост е што книгата не носи ништо ново, непознато, туку напротив, неконтролирано, без секаква мерка, пренесува туѓи текстови и тоа најчесто на начин кој би можел да се третира како плагијат. Особено упорно и штедро се преземани содржините од „Историјата на Охридската архиепископија-патријаршија“, од познатиот бугарски историчар Иван Снегаров. Така, веќе првиот став од петата глава на „Македонските општествено-културни текови во феудализмот“, многу прилега на првиот став од првата глава на споменатата „Историја на Охридската архиепископија-патријаршија“. Да видиме колку, цитирајќи го првин С. Димевски:

„По Маричката битка (1371 г.), во која Турците-Османлии извојувале решавачка победа над феудалните владетели во Македонија Волкашин и Углеша, самостојните владеења на Волкашиновиот син Марко, на Драгаш и Константин Дејановиќ и други, биле принудени на султанот да му плаќаат данок и да му даваат помошна војска за време на натамошните турски походи на Балканскиот Полуостров. Меѓутоа, оваа привилегирана положба на споменатите феудални владетели не траела

многу. Во 1392 година турските војски го презеле градот Скопје, а по смртта на крал Марко и деспотот Константин (10 октомври 1394 г.) Турците-Османлии конечно ги потчиниле сите нивни земји. Во 1408 година и Охрид веќе бил под турската власт“ (с. 158).

Кај Ив. Снегаров истото, преведено на македонски гласи:

„...На 26 септември 1371 г. кај Черномен (сега Чермен, на р. Марица) Турците им задале целосен пораз на сојузните војски на кралот Волкашин и деспотот Углеша. После таа турска победа, српските владетели во Македонија (кралот Марко, Драгаш и Константин Велбуждски и др.) биле принудени на султанот да му плаќаат данок и да му даваат помошна војска во време на војна. Меѓутоа, оваа привилегирана положба на македонските владетели не траела многу. Во 1392 г. Турците го презеле гр. Скопје, а по смртта на кралот Марко и деспотот Константин (10 октомври 1394 г.) тие конечно ги потчиниле сите нивни зејми. Во 1408 г. Охрид веќе бил под турската власт“ (цит. дело, II, Софија, 1932, 1).

Натамошниот текст кај С. Димевски гласи:

„Од зачуваните извори се констатира дека завладувањето на Македонија и Албанија од турската војска било придружено со пустошење на градовите и селата и разграбување на христијанските имоти. Турските војски сееле страв и ужас среде македонското население. Тогаш во Македонија биле разурнати и неколку града, меѓу кои Женско, Енице Вардар и Просек.

Македонското население по градовите почнало да оретчува и да

се повлекува во планините, додека албанското население бегало и преку море во Италија“ (с. 159).

А. кај Ив. Снегаров, на с. 31, читаеме:

„Сочуваните скудни извори говорат дека завладувањето на Македонија и Албанија од Турците, како и на другите области, било придружувано со пустошење на градовите и селата и разграбување на христијанските имоти. Турската наезда сеела ужас сред христијаните. Во Македонија биле разурнати неколку града (Женско, Вардар и Просек).

Освен тоа, христијанското население во градовите почнало да се разретчува, бидејќи бегало во планините или во Италија...“.

Споредувањето би можело да продолжи по редоследот на содржината што ја дава С. Димевски, но да прескокнеме десетина страници. На с. 169 тој пишува:

„Турските судови биле целосно корумпирани, така што секогаш споровите ги добивала странката која однапред му дала поголем откуп на судијата. Судот лесно прифаќал Турци како лажни сведоци, кои без покана се јавувале да сведочат, особено во споровите меѓу христијани и мухамедани. Се сметало за чесно дело ако лажно се сведочи против христијанин. Од друга страна, сведочењето на христијани против Турци било неважечко

Во првата половина на XVII век турската војска била позната по својата недисциплинираност. Јаничарите и спаиите, кои ја сочинувале војската, се здобиле со поголема власт отколку турската администрација. Јаничарите, кои добивале мали плати, се занима-

валѐ и со разни занаети и избегнувале да одат во војна преку поткупи. Поради тоа, турската влада започнала да прима во воена служба разнородни наемници, познати како злосторници, готови за ограбување на незащитеното христијанско население. Помали од реди од 20—30 војници сновеле по македонските села, на селаните им одземале не само пари и облека, туку и деца, кои ги продавале како робје. Тоа ги принудило селаните да бегаат во планините или во градовите. Така плодородните полиња запустеле, што лошо се одразило врз османската империја“.

Кај Ив. Снегаров, пак, на с. 78—79. пишува:

„Турскиот суд бил многу поткуплив. Според Рико, заинтересираните странки влегувале во преговори со судијата, пред претресот на нивното дело, и секогаш добиваа оној којшто давал повеќе пари. Судот лесно прифаќал Турцилажни сведоци, кои и без покана се јавувале, особено за дело меѓу муслиманин и христијанин, бидејќи Турците мислеле дека е чесно дело лажно да се сведочи против христијанин, а сведочењето на христијанин против Турчин било неважечко.

Недисциплинираната турска војска (спаии и јаничари) која добила поголема власт отколку администрацијата, го растројувала целото стопанство на империјата. Бидејќи јаничарите слободно се женеле и добивале мала плата, тие се занимавале и со разни занаети, за да спечалат за живеачка, и настојувале со поткуп да не

одат во војна. Поради тоа, турската влада започнала да прима во воена служба секакви наемници (меѓу нив безделници и злосторници), готови да ги ограбуваат незащитените жители. Одреди од 20—30 војници, сновејќи по селата им отимале на селаните не само пари и облека, туку и деца, кои ги продавале како робје.. Тоа ги принудувало селаните да бегат во градовите и планините. Така ’убавите и плодородни провинции’ запустувале и останувале необработени“.

Просторот не дозволува, а веројатно не е ни потребно да продолжуваме со редување примери за дословно поклопување на содржините од двете книги, па затоа на читателот му оставаме самиот да изврши споредување на: с. 159 од текстот на С. Димевски со с. 31—32 од текстот на Ив. Снегаров, с. 160 со с. 32—33 и 35, с. 161 со с. 36—37 и 39—40, с. 162 со с. 40—43, с. 163 со с. 43—47, с. 164 со с. 47—49, с. 165 со с. 51—54, с. 166 со с. 54—56 и 69, с. 167 со с. 69—72, с. 168 со с. 73—76, с. 169 со с. 56—80, с. 170 со с. 80—81, с. 182 со с. V—VI (од предговорот), с. 183 со с. VI (од предговорот), 2—3, 12 и 17—18, с. 184 со 30, 62 и 65—67, с. 185 со с. 67—68 и 82—84, с. 186 со с. 85 и 87—89, с. 187 со с. 90 и 94—97, с. 188 со 96—100, с. 189 со с. 100—103, с. 190 со с. 103/забелешка 1, с. 191 со 119 и 121—122, с. 192 со 256—257, с. 193 со с. 259—260, с. 194 со с. 270—271 и 275—276, с. 195 со 277 и 279—281, с. 196 со 281—282 и 306, с. 197 со с. 307—311, с. 198 со с. 311—312, 314 и 316—317, с. 199 со с. 317—320, с. 200 со с. 321—322 и 339—341, с. 238 со с. 342—345, с. 239 со с. 345—348, с. 240 со с. 349—355,

с. 241 со 356—360, с. 242 со с. 360—363, с. 243 со с. 263—264.

Се разбира „Историјата на Охридската архиепископија“ на Ив. Снегаров е големо дело, набиено со вонредно богата содржина, па С. Димевски бил принуден механички да скратува, сврзува, прескокнува, а тука и таму понешто да менува и додава. И наместо да го надмине Снегарова, што нормално би се очекувало од еден труд кој се појавува половина столетие подоцна, Димевски презентира текст кој е под нивото на оригиналот. А да не говориме за материјалните и други грешки што му се поткраднале при манипулацијата со него. Единствено то „подобрување“ претставува механичкото исправање на Снегаровиот третман за етничката припадност на словенското население во Македонија. Морало тоа да се стори, бидејќи бугарскиот буржоаски историчар го третира македонскиот народ како неделив оц бугарскиот. За жал, и тоа е направено на доста несмасен начин и се отишло во друга крајност, особено кога се знае дека Охридската архиепископија во минатото покривала и многу територии вон етничката Македонија.

Навистина, С. Димевски не можел да го премолчи користењето на книгата на Ив. Снегаров. На повеќе места во своите забелешки под текстот тој се повикува на неа. Но, овде веднаш се судруваме со втората кардинална „слабост“ на трудот на С. Димевски. Тука забелешките ја загубиле својата основна функција да упатуваат, поткрепнуваат, дообјаснуваат и сл. Во најголемиот број случаи тие не стојат на соодветното место и, всушност, дезинформира-

ат. Една од причините за тоа е што авторот воопшто и не дошол во допир со повеќето од приведените извори и литература, туку индиректно ги цитира. Се чини дека последново не е случајно правено. За да го одбегне постојаното цитирање на Ив. Снегаров, што и за најнеупатениот читател би претставувало сериозен индикатор за недозволен начин на користење туѓ труд, авторот ја збогатил „својата“ научна апаратура со повикување на она што го нашол под текстот на „Историјата на Охридската архиепископија“. А таквото безрезервно доверие кон делото на Ив. Снегаров сепак барало поголемо внимание при пренесувањето на неговите фусноти во новиот текст. Вниманието како да попуштило, така што најголемиот дел од тие фусноти не си го нашле соодветното место. Илузорно е да се обидуваме целата таа бркотница овде да ја прикажуваме. Ќе се задржиме само на неколку примери, кои малку подрастично го илустрираат сето тоа.

На с. 165, забелешка бр. 52 гласи: „Султанскиот везир со 33.000 војници потурчил сè 'од Драма до Босна', односно во Македонија — населението во Доспат планина, Чепино, Крупник, Кочани (Hammer, цит. дело, IV, с. 364—365)“. Очигледно, и ова е преземено од Ив. Снегаров (цит. дело, II, 53), но на погрешен начин. Таму, во забелешката бр. 3, навистина е цитирано посоченото место од Хамеровото дело, но дури потоа следува голем коментар, во кој се наоѓа и приведениот цитат за потурчувањето. Меѓутоа, подашокот не е преземен од Хамер, како што тоа произлегува од книга-

та на С. Димевски, туку од М. Дринов (Сочиненија, I, с. 529).

На с. 199, забелешката бр. 164 гласи: „Б. Цонев, цит. дело, с. 237, забел. 2“. По обичај, и ова е преземено од Ив. Снегаров (цит. дело, с. 318, забел. 4), но кај него делото на Б. Цонев е цитирано во претходната забелешка, додека во преземената од С. Димевски забелешка бр. 4 се вели: „Види тука, стр. 237, заб. 2“. Снегаров овде, всушност, упатува на своето дело, а Димевски од неговите две направил „своја“, конфузна забелешка. Слично постапил и во забелешката бр. 168 на истата страница, која патем речено, требала да дојде на местото на забелешката бр. 170. Само што страницата од книгата на Снегаров овојпат ја врзал за делото на Ефтим Каранов, Материјали по етнографијата (спореди: Ив. Снегаров, цит. дело, II, с. 319, забел. 4). Но, можно ли е да се навлегува во ваквите недостатоци, кога нив ги има скоро на секоја страница од книгата на С. Димевски?! Останува да заклучиме дека и забелешките под текстот обилно и притоа невнимателно се преземани, па поради тоа најчесто се и неупотребливи за оној што би сакал да ја провери или прошири информацијата што му ја нуди текстот на С. Димевски.

Да минеме и на третата „слабост“ на книгата. Овојпат во прашање е неспоивото со научната работа менување на содржините на пишуваниите изворни документи, чие вистинско име е фалсифкување. Одново се во прашање извесен број документи преземени од неизбежната „Историја на Охридската архиепископија“ од Ив. Снегаров, само што овојпат не се

задоволува со дословно предавање на текстот, туку понешто менува, додава или исфрла. Да видиме како го прави тоа.

Првин го споменува грчкиот натпис на црквата „Св. Илија“ во охридското с. Елшани, тврдејќи дека во него е запишано „дека седиштето на Охридската архиепископија се наоѓа во Македонија“ (с. 228. Меѓутоа, во забелешката бр. 5, на с. 1—2, Ив. Снегаров го дава целиот текст на натписот во оригинална форма, а таму ниту трага од она што го тврди С. Димевски.

Понатаму, С. Димевски цитира дека Доротеј: „Во своето писмо упатено до Стефан Молдавски од 1466 година се титулирал: ‘Доротеј милостју божиеју архиепископ првие Јустинијание и всем македонцем, болгаром, срблем, и северним странам и прочем’ „(с. 230—231). Кај Ив. Снегаров, на с. 378, истиот тој податок е цитиран со старословенски букви, а на крајот од книгата, во прилог бр. XXV, даден е и факсимил од документот, па секој може да се увери дека С. Димевски извршил интерполација на зборот „македонцем“.

Во продолжението, просто е пренесен текстот на Ив. Снегаров, па со оглед на дополнувањето што С. Димевски го направил на изворниот податок за Доротеј, испаѓа дека и архиепископот Прохор во 1548 година се титулирал на ист начин (с. 230), што одново не стои. Потоа преминува на архиепископот Симеон, кој навистина не бил доследен во титулирањето, но не на начин како што тоа е објаснето од С. Димевски (с. 230); спореди: Ив. Снегаров, цит. дело, II, 378—379).

Продолжувајќи со ваков начин на пренесување содржини од книгата на Ив. Снегаров, С. Димевски пишува: „Меѓутоа, архиепископот Гаврил бил доследен во набројувањето на земјите под негова јурисдикција секогаш во набројувањето на прво место фигурирала Македонија. Тој во 1587 година во една грамота на латински јазик, дадена на еромонахот Филотеј, официјално се титулирал архиепископ на Охрид и цела Македонија, а потоа ги набројувал и другите земји. Ова се повторува и во писмото до архидукот Фердинанд (октомври 1587 г.), кога кон титулата додал уште ’Богданија и Унгаровлахија“ (с. 230). А да видиме како навистина е тоа кај Ив. Снегаров. Откако го дава оригиналното титулирање на Гаврил (I) во неговото писмо упатено до Макарија Монеувасиски и во грамотата дадена на пелагонискиот митрополит Еремија во 1585 г. (во кои Македонија не се споменува). Снегаров продолжува: „Со истата титула на латински започнува неговата граомта дадена во 1587 г. на ером. Филотеј: *Gabriel miseratione diuina Archiepiscopus Justinianae P. Archidarum (sic) et tutius Bulgariae, Serviae, Albaniae, utriusque Walachiae*. Во писмото си од м. октомври 1587 г. до архидука Фердинанд тој се нарекол патријарх на Бугарија, Србија, Македонија, Албанија, Богданија (Вотанија) и Унгаровлахија“ (цит. дело, II, 379).

Ако погоре кажаното за Гаврил може да се третира како преслободна и искривена интерпретација на С. Димевски, она што следува претставува директен фалсификат. Имено, се уште продолжу-

вајќи да го следи и препишува Снегарова, тој вели:

„И архиепископот Атанасиј... често имал потреба да додава на својата титула имиња на земјите под негова јурисдикција. Во писмото до крфскиот калетан Баздона од 1596 година се титулирал *'Athanasius Dei gratia archiepiscopus Prime Iustiniane, Achridensis, Macedoniae, Vulgarie, Sevie, Albanie, Valachie, Moldavie, Lituaniae, patriarcha Rassie'*“ (с. 230). Токму така, само што си дозволивме да исправиме неколку печатни грешки, оставајќи ја намерно направената со интерполирање на зборот „Macedonie“ (спореди: Ив. Снегаров, цит. дело, II, 380).

Исто постапува С. Димевски и со титулацијата на охридските архиепископи Јоасаф и Мелетиј с. 231; спореди: Ив. Снегаров, цит. дело, 380). И неговото тврдење дека „архиепископите Харитон и Атанасиј II, кога се титулирале со полна титула, Македонија ја ставале веднаш по охридската Јустинијана Прима“ (с. 231) е плод на произволна интерпретација на изворните податоци (спореди: Ив. Снегаров, цит. дело, II, 380).

Минувајќи на титулациите на двајцата охридски архиепископи од втората половина на XVII век, Зосим I и Григориј, С. Димевски е доследен во спроведувањето на својата постапка (с. 231; спореди Ив. Снегаров, цит. дело, II, 380—381). Понатаму, на архиепископот Зосим II му припишува дека во својата ентронистика од 1695 година за Охридската архиепископија кажал... *tis kathi imas ag'atatis a iustinianis Ahridon. Macedoniae*“ (с. 231). Цитатот невнимателно и погрешно е пренесен, со обичаената интерполација на „Ма-

kedonias" (спореди: Ив. Снегаров цит. дело, II, 382; Gelzer, Der Patriarchat von Achrida, s. 67, XXI/5 и натаму). Истиот овој архиепископ во два акта од 1707 година навистина се титулирал како: „Zosimos eleo theu archiepiskopos tis a Justinianis Achridon, Servias, Bulgarias, Arbanitias, Makedonias ke ton lipon patriarchis" (С Димевски, цит. дело, 231; Ив. Снегаров, цит. дело, II, 382), но не е точно дека името на Македонија се наоѓа и во пастирската му посланица од 1708 година (спореди: С. Димевски, цит. дело, 238 со Ив. Снегаров, цит. дело, II, 382).

Не е автентичен ни податокот дека претставниците на другите православни источни цркви ги титулирале охридските архиепископи така што обично „веднаш по името на архиепископот стоело: 'archiepiskopos tis a Iustinianis Achridon ke pasis theveteras Makedonias, Bulgarias, Serbias, Albanias, Pontu ditiku keton lipon'" (с. 231—232), бидејќи во цитираниот документ, кој е од 1691 година, местото на Македонија е след Албанија (Ив. Снегаров, цит. дело, II, 385; Gelzer, цит. дело, 49, VII/3—4).

Во верзијата на С. Димевски, писмото на александрискиот патријарх Јоаким, упатено до охридскиот архиепископ Прохор било вака титулирано: „Светејши и преблаженејши архиепископ(е) првие Јустинијане Македонам, Болгаром и Серблем по духи светоме возљубене брате и сослужбениче кир Прохоре" (с. 232). Да го оставиме настрана крајно некоректното цитирање на документот (спореди: Ив. Снегаров, цит. дело, II, 387). Зачудува како С. Димевски дошол

на идеја во текстот да го интерполира она „Македонам“?

На сличен начин е предадено и титулирањето што за архиепископот Прохор го употребил цариградскиот патријарх Ееремија I (с. 232; спореди: Ив. Снегаров, цит. дело, II, 387). И на крајот, уште една промена на редоследот на земјите, при што на Македонија и е дадено „почесното“ прво место во едно писмо на источните патријарси до охридскиот архиепископ Гаврил од 1585 година (с. 232; спореди: Ив. Снегаров, цит. дело, II, 388).

Еве така се обидел С. Димевски да го прави неможното: да создава историја вон своето време. Останува неизвесно зошто сето ова му било потребно и што битно би изменил дури сето и да беше така како што тој го прикажува. Дали навистина гаал илузии дека на таков начин може да ја увери научната јавност дека поимите Македонија и Македонци (за словенското население во Македонија) често се споменувале и имале етнички белег уште во раниот период на османлиското владеење, па и порано? И, што е уште побитно, дали ваквата негова постапка не го сугерира постоењето токму на оној вид документи што тој ги „создава“ како императив за објаснување развојниот пат на македонскиот народ, а со тоа и безизлезот на македонската историска наука во барањето одговор на тоа клучно прашање?

Дали после сето ова има резон да се оценува колку авторот ја остварил својата цел „да отвори простор и да побуди интерес за натамошни проучувања“? Мислиме да поумесно ќе биде ако се запрашаме како една ваква пуб-

ликација, која отвара врата само за навлегување на скрибоманијата и дилетантизмот во науката, воопшто можела да се појави?!

Оставајќи ја настрана пресудната улога на авторот, врз кога паѓа целиот товар и одговорност за неговото дело, не може да се одрече ни големата функција на критиката, која, за жал, во нашата средина сè уште не нашла dostatно место под сонцето. А токму критиката може да биде единствениот ефикасен коректив и брана пред појавата на публикации со сомнителни вредности. Зашто,

ако критиката остане инертна спрема домашните публикации кои ја деградираат науката, тогаш се отвара широк простор за донесување несоодветни заклучоци за нивото на целата македонска историска наука. А што се однесува за авторот на „Македонските општествено-културни текови“, тој не само што не водел сметка за тоа ниво, туку очигледно немал многу високо мислење за културното ниво на средината во која требало да твори.

Александар СТОЈАНОВСКИ

ОДГОВОР НА КРИТИЧКИОТ ОСВРТ ОД ПАВЛЕ РАКОВСКИ НА ТРУДОТ „ЕГЕЈСКИ БУРИ“ НА ВАНГЕЛ АЈАНОВСКИ-ОЧЕ

Во списанието „Историја“, орган на Сојузот на историчарите на СР Македонија бр. 1/78 поместен е критички осврт од Павле Раковски под наслов „По повод излегувањето на „Егејски бури“ од Вангел Ајановски — Оче.

Приказот ќе ја одиграше својата улога ако аргументирано укажеше на евентуалните грешки што, од една или од друга причина, ги направил авторот на дотичниот труд. Оваа основна карактеристика му недостасува на критичкиот осврт на Павле Раковски на трудот „Егејски бури“ на Вангел Ајановски—Оче. Имено Павле Раковски не само што не укажува, туку прави крупни грешки, дезинформира и извлекува погрешни и тенденциозни заклучоци. Впрочем, Раковски не го прави тоа за првпат. Зошто така постапува, не е предмет на овој напис. Овде се задржуваме само на неговиот горенаведен осврт.

Павле Раковски со цел да го конфронтира Ајановски со целокупниот раководен актив на Народно-ослободителниот фронт (НОФ), односно раководниот кадар на национално-ослободителното движење на Македонците од Егејска Македонија од времето на Граѓанската војна во Грција, во почетокот на својот осврт неосновано и тенденциозно тврди дека Ајановски е тој што наводно го нападнал целиот раководен актив на НОФ поради тоа што активот ја потпишал резолуцијата на Комунистичката организација на Егејска Македонија (КОЕМ) против КПЈ од 20 јуни 1949 година. Меѓутоа Вистината е сосема поинаква. Ајановски остро ги критикува само оние раководители на НОФ — КОЕМ кои не само ја потпишаа, туку се произнесоа и